

Z. KARKOVÁNY JUDIT

FEJEZETEK EGY FÜREDI POLGÁRCSALÁD ÉLETÉBŐL

(A második ötven év)

„Egyik rész a munkára,
másik temetésre:
adjon Isten bort, buzát,
bort a feledésre.”
(Babits Mihály: Húsvét előtt)

A családtörténet első fél évszázada 1918-ban két temetéssel végződött - a második ötven év három esküvővel folytatódik. Egyiké sem szokványos történet, mindháromra rányomja bélyegét az éppen véget érő első világháború.

A legidősebb Fekete-fiú, az 1900 óta Vácott élő József felesége halála után alig fél évvel elvette a sógornőjét, Bokor Etelkát. Hogy mennyi volt ebben a házasságban a szerelem és mennyi a vagyon egyben tartására való törekvés, ma már nemigen lehet megállapítani, de békességben és egyetértésben éltek le az életüket. Két gyermeket neveltek föl; a kisebbik Bokor-leány is nehezen hozta világra gyermekeit. Fekete József közel járt már a negyvenhez, amikor végre apa lett. Szorgalmas ember és ügyes kereskedő lévén jelentős vagyonra tett szert, a harmincas évektől az elsők közé számított a váci polgárok között, városi képviselőnek is megválasztot-

ták. Élettörténete a továbbiakban már nem kapcsolódik Balatonfüredhez, látogatásai is egyre ritkulnak, csak a legfontosabb családi eseményeken volt jelen.

A második házasságkötésnek, a háború elején fogságba esett Fekete György házasságának híre egyenesen Kelet-Szibériából érkezett. A Monarchia Przemyslnél fogságba esett katonáinak egy része a háború végére a Bajkálon is túl, Csita városában kötött ki. Az októberi forradalom után a hadifoglyok egyre reménytelenebb helyzetbe kerültek: a várost hol a vörösök, hol a fehérek foglalták el, de abban egyik sem különbözött a másiktól, hogy a polgárháborús inségben alig-alig gondoskodtak a táborlakók élelmezéséről. 1919-ben az éppen hatalma teljében lévő Kolcsak tábornok engedélyt adott rá, hogy a diplomás vagy szakmával rendelkező emberek napközben munkavégzés céljából elhagyják a fogolytábort. A háborúban kivérzett országnak szüksége volt a munkájukra, szökésüktől az irtatlan távolság miatt nem kellett tartani, ők pedig szorgalmuktól és ügyességüktől függően élelemhez juthattak. Így került Gyuri bátyám kapcsolatba a Tyihon

Az aranylakodalom 9 gyermekük és 8 unokájuk körében (1929)

családdal. Tyihonékat is a háború sodorta Pétervárról Kelet-Szibériába: a katonatiszt családfő korábban a cár különvonatának vezetője volt. (A hozzám hasonlóan naív olvasók kedvéért: a vonatvezető nem a masiniszta, aki az ismert nóta szerint „a gőzöst igazítja” - ő az út teljes lebonyolításáért, jelen esetben az uralkodó biztonságos megérkezéséért felelt. A cár vonatvezetőjének lenni elég magas beosztás volt.) Tyihon úr német nyelvtanárt keresett gyermekei mellé a fogolytáborban, öntudatban sosem szűkölködő Gyuri bátyám pedig alkalmasnak találta magát a feladatra. Annyi német-tudást csak hozott ő a szülői házból, amennyi a szabadulás első lépéseire hozzásegíti!

1920 nyarán négyoldalas levél, benne egy fénykép érkezik tőle Csitából. Nem postai küldemény, egy hazainduló „jó földijét” bízta meg, hogy hírt vigyen Füredre. Örömmel értesíti a családot, hogy „hál’ Istennek jó módban és jó egészségben” van, egy éve megnősült, éppen most született egy gyönyörű kislánya. Mellékeli az esküvői fényképet: jól szabott öltönyben mosolyog egy kedves arcú, de inkább riadtan, mint boldognak látszó leány oldalán. Rá oly jellemző módon a menyasszony és a bébi nevét elfelejti közölni, csak utóiratként firkantja a levél végére: a Tyihon család ismeretlenül is üdvözlí az otthoniakat... Akármilyen jó sora van, Gyuri nagyon vágyik már haza, azonnal indul, mihelyt feleségével és kisgyermekével biztonságban vághat neki az útnak.

A hazatérésre jó egy év múlva került sor. Antonyina Tyihona, az ifjú feleség karján a kicsi lánnyal, szíve alatt a második gyermekkel, Gyuri bátyám egy szakajtó arannyal, ékszerrel indult útnak. A mesés hozományból azonban még mutatóba sem hozott haza semmit, az utolsó kösöntyűt is elkártyázta hazáig. Hosszú út volt elvégre: 6700 km. Tudom, aranyról szólva a szakajtó nem pontos mértékegység - mesélték a családban a történetet zsákkal is. Egy bizonyos: nagyon sok volt. Tyihonék azt remélték, a magyar férj Nyugat-Európa felé biztonságba menekíti a lányukat. Rossz emberismerők voltak: szegény Ninuska, meglehet, egy vörösgárdistával is jobban járt volna.

Gyuri bácsi élete ugyanis a következő évtizedekben mindig így variálódott: gyorsan vagyont szerzett és még gyorsabban eljátszotta. Unokaöcsém szíves közlése szerint „Elkártyázta az még a feleségét is!” Megnyerő modora, magabiztos fellépése és lehengerlő szövege volt, s veleszületett jó érzéke mindenféle üzlethez. Hazatérve vegyesboltot nyitott fönt a faluban, majd amikor már jól ment, na-

gyobb helyiségbe, jobb helyre költöztette az üzletet. Hamarosan övé lett a fürdőtelep elegáns csemegeüzlete is. A '30-as évek elején a strandfürdő előtt készült fényképen már a községi vezetők között virít. 1932-ben újjászervezi a kereskedők egyesületét, az új vezetőségben rögtön elnöknek is megválasztják, 1933 és 1936 között ő a Balatonfüred és Vidéke Kereskedők Társulatának elnöke. Amikor jól megy sora, a fürdőtelep egyik legszebb villáját bérlí, kamaszodó fiának csacsifogatot vásárol, amikor viszont rossz a lapjárás, a nagynénik mentik a nyomortól - legalább a két gyereket. Ilyenkor megeskik, hogy Ninuska (kiadós verést is kockáztatva) másnaposan alvó férjének pénztárcájából lopja ki azt a pénzt, ami a gyerekek iskoláztatásához nélkülözhetetlen.

Az akkor már Füred-szerte köztiszteletben álló öreg szülők minderről mit sem tudtak. Elég nehéz ezt elhinni, de úgy mesélték, hogy Till Teréz dédanyánknak a legkisebb fia volt a kedvence, tapintatból igyekeztek eltitkolni előle Gyuri bátyám viselt dolgait. Antonyina Tyihonának nem fogta pártját senki. Tőle még a nevét is elvették: a hivatalos iratokon Tihanyi Antóniaként szerepel. Nem hiszem, hogy orosz származását akarták eltitkolni - ismerte azt mindenki Balatonfüreden -, nagyvonalú férje egyszerűen elunta a név pontos helyesírásának magyarázatát.

A harmadik házasságot *Fekete Anna* és *Kozma István* pékmester kötötte 1921. márc. 8-án. „Pista bácsi”, a 62 éves vőlegény a család régi barátja, néhány hónappal korábban özvegyült meg. Anny 35 éves, lassan hervadó szépségű vénlány. Semmiféle családi pletyka nem szól róla, miért maradt pártában, még egy képeslap, egy kallódó fénykép sem árulkodik. Annál inkább bizonyítják a fennmaradt iratok, hogy Kozma István nagyon akarta és siettetett az esküvőt. Már 1920-ban házassági szerződésben 100.000 korona készpénzt kötött le „jövendőbeli neje jövőjének biztosítása céljából”. (Csak összehasonlításként: a fürdőtelepi „Zsófi-lak”-ot, amelynek telke a Csokonai utcától a Zsigmond utcáig nyúlt még akkor, 28.000 koronáért vette két évvel korábban.) Házassági szerződés! Ilyen sem volt még a Fekete-családban. Kozma István és első felesége gyermektelenek lévén egy rokon leányt fogadtak örökbe. A leány maradék nélkül megkapja az örökrészét ingó és ingatlan vagyonból, sőt, férjével együtt tulajdonukba kapják a jól menő péküzletet. Erre hivatkozva az esküvő után kelt végrendeletében Kozma István kizárólagos örökösöként Fekete Annát nevezi meg. A veszprémi közjegyző ál-

tal készített terjedelmes iratokból kitűnik: miközben igen gavallér módon kielégítette nevelt lányát, gondosan ügyelt arra is, hogy halála esetén fiatal felesége „teljes tulajdonjoggal és háborítatlan birtoklással” örököljön utána mindent.

Nagyon szerethette Annus nénémet; egy fénykép hátára írott ajánlásában „kis napsugaramnak” nevezi. Sajnos, nem volt hosszú életű, néhány év múlva egy (vagy több?) agyvérzés után lebénult, 1927-ben meghalt. Körültekintő gondoskodása bölcs előre látásnak bizonyult, a nevelt leány megpróbálta megtámadni a végrendeletet. Nem járt sikerrel, hát legalább megkeserítette az özvegy életét, olyasmit híresztelt, hogy Fekete Anna „siettette nevelőapja halálát”. Mindezt csak hallomásból tudom, de hihetővé teszi számomra az a szomorúság, amelyik ettől az időtől Annus néni fényképeiről árad.

A nagy vagyomból végül csak a villa maradt meg, a Kozma István első feleségének nevét viselő „Amália nyaraló”. Nekünk dédunokáknak annyira tetszett ez a régi divatú név, hogy a tantikákat általában csak „az Amálikák”-ként emlegettük. Nem haragudtak érte.

Rendezni kellett azután a négy otthon élő lány jövőjét is. *Terus* elmúlt harminc, *Matild* - családi nevén *Matyi* -, *Ilona* és *Erzsébet* húszas éveiket taposták. Úgy kellett tervezni, hogy saját lábukon állva el tudják tartani magukat. A terveket *Matyi*-hoz igazították. A vékony testalkatú, áttetszően fehér bőrű lány, aki egyetlen fényképén sem mosolyog, gyermekkorától labilis egészsége miatt sosem élt a szülői háztól távol. Az ő kedvéért kézimunka- és rövidáru boltot nyitottak a Fő utcában. A hivatalos ügyek intézése, a felelősség a mindig, mindenben megbízható *Terus*-ra várt, a kétkezi munkán ketten osztoztak. *Ilonára* nem lehetett számítani - erről majd a későbbiekben írok - *Bözsike* pedig sem a postáskisasszony, sem a varrólányka szerepét nem vállalta. A jeles eredménnyel végzett polgári iskola után ő már 1915-ben gép- és gyorsírást tanult Budapesten, *Mariska* nővére védőszárnyai alatt. A modern idők divatja szerinti hivatalnoknő lett Balatonfüreden, de még véletlenül sem a faluban keresett állást, inkább az úri és elegáns fürdőtelepen, például a Balatoni Intéző Bizottságnál. Hanem a „*mesék az írógépről*” happy endje sehogy nem jött össze az eleven szemű, temperamentumos lány életében.

Alig indult be a kézimunka-üzlet, *Gyuri* kitérte a helyiségből a testvéreit. Jobb helye lesz ott, a forgalmas Fő utcában az ő csemege-boltjának, a lányok varrogassanak otthon, akad elég szabad szoba

az öreghegyi házban! Így azután a „nádfedeles” házrészben nyitották meg az új, külön bejáratú varrodát, emlékezetem szerint az időközben fölöslegessé vált istálló átépítésével. A Pálóczi-Horváth porta azonban akkoriban még kívül esett a falun, a Tamás-hegyre néző varrodába a kerten keresztül lehetett bejutni. Be nem tévedt oda megrendelő, csak az, aki ismerte a Fekete-lányokat, s egyenesen őket kívánta megbízni valamivel. Üzletről, árusításról szó sem volt már, maradt a (minden időben rosszul megfizetett) kézimunka. Volt ugyan varrógép, jókora szabóasztal, sőt, egy karcsú próbababa is - utóbbi évtizedekig porosodott a padláson, amíg egy filmgyári kellékest boldoggá nem tettünk vele -, hanem a szakma lényegét, a szabás-varrás fortélyait egyik nagynéném sem tanulta. Amit tudtak belőle, azt is a 19. századi módi szerint tudták, ez pedig sok kuncogásra és bosszúságra adott okot, különösen az alsóneműk tekintetében. Arról ugye szó sem lehetett, hogy egy férfigatyához személyesen mértéket vegyenek; a hímnemű családtag vett a boltban egy alsónadrágot, az lett volna az etalon, a varrónők azonban szélteben-hosszában „ráhagytak” egy jó arasznyit, nehogy illetlenül rövid és testhezálló legyen. A magam gyerekkori fehérneműje is lidérces emlékeim közé tartozik. A fazont egy angol gyermek-divatlapból, gondos szeretettel választották ki számomra - első dédunoka voltam - így visszagondolva igazán elegáns volt, hasonlított a most divatos topokra. Csak éppen a derékra simuló csipkés felsőrészt, a „Leibchent” négy gomb zárta hátul, a nadrág pedig nyolc újabb gombbal kapcsolódott ehhez - nekem pedig nem segített nőrsz az öltözködésnél, mint a kis angol ladyknek.

Hímezni, kötni, horgolni gyönyörűen tudott minden Fekete-lány. Még a javításokat is felsőfokon csinálták, némelyik szekrényben sárguló asztalterítőről ma már nehéz eldönteni, folt van-e rajta, vagy valami „műalkotás”. Munkálkodásuk legkeresettebb ága a kelengyevarrás, monogramozás volt. Komoly jövedelmet azonban sosem szereztek a varrásból, az inkább csak keresetkiegészítésként szolgálhatott volna, ha lett volna mit kiegészíteni.

Ejtsünk néhány szót *Ilona* nénémről, *Till Teréz* és *Fekete Márton* kilencedik gyerekéről, akire, mint fentebb írtam, nem lehetett számítani.

Ilonát a szülein kívül senki nem nevezte *Ilonának*. *Rokonok* és ismerősök egyaránt *Littyennek*, *Littyenkének* vagy egyszerűen csak *Lityinek* szólították. Még üdvözlő lapot is címeztek neki így: „Fekete *Littyike*, Balatonfüred, Feri-lak”. Mi, dédunokák *Littyen* néninek hívtuk, s ezt olyan természetes-

nek tartotta, hogy sokáig azt hittem, a „Littyen” az Ilona névnek egy ritkán használt becéző formája.

Valamilyen gyerekkori betegségben „littyent” meg szegény, skarlátot is, agyhártyagyulladás is emlegettek okozóként - az utóbbit tartom valószínűbbnek. Egyáltalán nem volt ostoba: olvasott, számolt rendszeren, nagy szakaláb betűkkel értelmes leveleket írt. Elvégezte ő is a polgári iskolát, a postai hivatalnoksággal is megpróbálkozott. Nem neki mondtak föl, a szülők rendelték haza Füredre, amikor kitudódott, hogy az emberekben megbízó, jóindulatú lány kasszáját maga a postamester dézsmálja meg időnként. Ettől kezdve otthon élt, több-kevesebb szülői majd testvéri irányítás mellett. A hajdani betegségből visszamaradt mentális defekt semmiképp sem volt súlyos, viselkedése környezetét inkább fárasztotta, mint aggasztotta. Az illendőnél jóval hangosabban beszélt, munka közben harsányan énekelt, hahotázva nevetett. Ha vélt vagy valós sérelem érte, könnyen fölfortyant, indulatba jött. Gyakran volt haragos, de gyűlölködni nem gyűlölködött soha. Szertelenségét kéztörése példázza legjobban. Egy nyáron valamilyen tészta készítésében megzavarta egy légy, amelyik újra és újra rászállt. Végül sikerült agyoncsapnia a pimaszkodót: a rövid nyelű német sodrófával akkorát ütött a saját karjára, hogy hetekig gipszben volt utána.

Egész életében nagyon szeretett volna férjhez menni. Kérője is akadt, ámde fájdalom, egy elvált férfiú személyében, akihez szigorú katolikus szülei nem engedték hozzámenni. Littyenkét még öregkorában is bántotta a kudarc, annál is inkább, mert az illető később mégis megnősült, s második feleségével - bár egyházi áldás nélkül - békésen élt haláláig.

Munkahelye, önálló jövedelme soha nem volt, először testvérei, később az unokák gondoskodtak róla. A háború után, amíg még volt Balatonfüreden szőlőművelés, gyakran hívták metszeni, kötözni, szüretelni. Nem szégyellte a fizikai munkát, sőt, az ínséges időkben örömmel ment napszámba: jól érezte magát az emberek társaságában. Nővéreinek csak arra kellett vigyázniuk, hogy a kemény munkával keresett pénzt lehetőleg saját szükségleteire költse el. Amilyen ritkán volt rá módja, annyira szeretett ajándékot venni, különösen a gyerekeknek. A családban az a mondás járta: ha Littyenke pénzhez jut, az utcában a kutyák is palacsintába törülköznek.

Az 1929-es év piros betűkkel van írva a családi krónikában, dédszüleim akkor ünnepelték aranylakodalmaikat. Az eseményt nyomtatott meghívó adta hírül:

Idősb Fekete Márton és felesége Till Teréz mélységes hálával az isteni gondviselés iránt, hogy arany menyegzőjüket megérni engedte, tisztelettel tudatják, hogy házassági egybekelésük ötvenedik évfordulóján 1929 augusztus 18-án vasárnapon, a 10 órai szentmise után a balatonfüredi róm. kat. plébánia templomban fogják frigyükre Isten áldását újból kérni.

Balatonfüred, 1929 Nagyboldogasszony hava

Jóbarátok és ismerősök a szertartás után az öreghegyi ház kertjében keresték fel az ünnepeltek. Úgy mesélték, ott volt az egész falu, hiszen dédszüleim házasságuk 50 évéből 48-at füredi polgárként éltek le. Friss sóskiflivel és saját termésű borral kínálták a köszöntöket. Üdvözlő táviratot is kaptak rengeteget, az egyiket Dőry Etel küldte. A család ajándéka a jeles évfordulóra egy házi áldás volt. A szerencsét hozó mondóka -, természetesen német nyelvű - szövege arany betűkkel nyomtatva fényeskedik aranyozott levelek és virágok koszorújában. Az üveglappal védett kompozíciót az 1904-es emlékpohárhoz hasonlóan a Helytörténeti Gyűjtemény vitrinje őrzi.

A nagy eseményt megörökítő fényképek egyikén ilyen feliratot találtam: „Édesanyáék arany, Mariska nővérünk ezüst menyegzőjének emlékére”. Bizony, Mariska és Karkovány Gyula is éppen 25 éves házasok voltak már 1929 augusztusában. Arról azonban nem tudok, hogy az ő házasságkötésük megismételt templomi áldására is sor került volna. A Karkovány családban a férfiak igyekeztek elkerülni az egyházi ceremóniákat.

Az aranylakodalomra egybegyűlt familiáról kétféle csoportkép készült. Az egyik 47 személy látható, a feléről fogalmam sincs, ki lehet. A megfigyéléshez a szereplők elrendezése sem ad segítséget: házaspárok, szülők és gyermekek gyakran messze egymástól, mintegy véletlenszerűen elhelyezkedve ülnek-állnak a két öreg körül. Nem lehetett könnyű ennyi embert összeterelni a fényképész masinája elé! A másik felvételen a „szűk család”, 22 személy látható. Ez a kép egészen másféle okot adhat a töprengésre. Az öreg szülők és kilenc élő gyermekük előtt csupán nyolc unoka ül a földön: Mariska négy, Jóska és Gyuri két-két gyermeke. Az itt is merő bánat Annus öreg férj özvegye, Marci nőtlen, Terus, Tilda, Ilona és Böske hajadonok. A folytatás még elgondolkodtatóbb: a négy fiú unoka közül kettő sosem nősült meg, a négy lányból három ment férjhez, hosszabb-rövidebb ideig tartó házasság után mind a három el is vált. Dédunoka hét született. A példás-szép nagycsalád a következő három generá-

ció számára már csak a boldog békeidők emlékeként létezik.

Az aranylakodalom utáni évtizeddel nyugodt, sőt, ahogyan Újévkor kívánni szokás: „eredményekben gazdag” időszak köszöntött a Fekete-családra.

1932-ben *Erzsébetnek* sikerült férjhez mennie, igaz, a vőlegény - akárcsak Annus nővére esetében - 22 évvel idősebb nála, özvegyember, nyugalmazott MÁV-tisztviselő. Sárosfai Bittó Béla (a nemesi előnévre mindketten igen büszkék voltak!) a szlovák várossá lett Pozsonyból került Magyarországra. Jelentős vagyona nem volt, de még a nyugdíja is többszöröse az Erzsébet kishivatalnoki fizetésének. A kellemes modorú, szikár férfiből az idő múlásával és az ilyen-olyan betegségek megjelenésével csontsovány öregúr lett, családi becenevén „Gandhi-papa”. Ifjú feleségből Erzsébet néném is ápolónővé lépett elő ekkorra. Korábbi jó kedélye meghervadt, temperamentuma takarítási mániává változott. Lakásuk buzgón szidolozott rézkilincsein hanyatt esett (volna) a légy is; a szőnyegekre keskeny „szőnyegvédő-szőnyeget” terített szerte a szobákban, ezekről lelépni csak büntetés terhe mellett lehetett - nem is kockáztatta senki. Szőnyegvédő, bútorhuzat mindig frissen mosva-keményítve-vasalva, kis- közép- és nagysöprűk, partvisok, kefék, porolók egész arzenálja állandó bevetésre készen... Béla bácsinak nem volt könnyű öregsége.

Ifjú *Fekete Márton* - unokák, dédunokák Marci bácsija - is ebben az időben ért a csúcsra. Karrierje az elmaradt papszentelés után töretlenül ívelt fölfelé. A veszprémi piaristáknál és az esztergomi szemináriumban eltöltött évek eredményeként egyforma biztonsággal mozgott az egyházi és a világi hierarchiában, legfőképpen azonban kiderült róla, hogy zseniális szervező. A Katolikus Szövetség vezető titkáráként évről-évre lebonyolította az Országos Katolikus Nagygyűléseket, s tőle függött számtalan külföldi zarándokút sikere is. Mariazellből, Lourdes-ből, leggyakrabban Rómából küldte a szentképeket, kegytárgyakat Füredre, de jutott belőlük a távolabb élő rokonoknak is. Mariska nővére például gazdagon díszített ezüst keresztet kapott, a különleges pápai áldással megerősített korpusz megcsókolása ún. „teljes búcsút” ígért. 1944-ben nagyanyám az éjszakai riadók alkalmával mindig magával hozta ezt a keresztet az óvóhelyre, egy-egy közeli bomba-beecsapódáskor kézzel kézzel adtuk.

A legfontosabb rendezvény, amellyel ifj. Fekete Márton „eléggé nem méltányolható érdemeket

szerezett” a katolikus világban, a 34. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus megrendezése volt, 1938-ban Budapesten. A közelgő második világháború árnyékában különösen hangsúlyos, több, mint európai jelentőségű esemény volt ez. A Kongresszus pápai legátusa, Pacelli kardinális már XII. Piusként írta alá a főszervező Fekete Márton érdemeit elismerő, munkájáért köszönetet mondó latin nyelvű oklevelet. Az elismerést magas hivatali beosztás is követte: a katolikus világiaknak az egyházért végzett munkáját egybefogó világszervezet, az Actio Catholica magyarországi irodaigazgatójává nevezték ki. Ezt a posztot haláláig betöltötte. (Ha már előre szaladtam, hadd elevenítsek föl itt egy Marci bácsira és az 50-es évekre egyaránt jellemző emléket. 1954-ben én is ott masíroztam a bölcsész-hallgatók között a május elsejei fölvonuláson. Csapatunkat a Dózsa György út valamelyik mellékutcájában várakoztatták, hogy a megfelelő pillanatban besoroljunk a dísztribün előtt elhaladó menetbe. A járdán nézelődők között nagy meglepetéssel fedeztem fel Marci bátyámat. „Mit keresel te itt?” - kérdeztem tőle csodálkozva. „Nézem, hogyan szervezik - felelte. - Így persze könnyű, katonai segítséggel!” A mellékutcákban ott álltak ugyanis a honvédségi rádióskocsik, onnan adtak jelt a várakozóknak az indulásra. 1938-ban, az Eucharisztikus Kongresszuson még nem állt rendelkezésre a modern technika.)

Püspök ugyan nem lett Fekete Mártonból, de lett a pápai Szent Szilveszter-rend középkeresztése, a Szent Gergely-rend lovagkeresztése, megkapta a Pro Ecclesia et Pontifice díszkeresztjét. Őszintén szólva fogalmam sincs ezeknek a kitüntetéseknek a jelentőségéről, tudom viszont, hogy oroszlánrészre volt az Új Ember katolikus hetilap létrehívásában.

Nemcsak a testvérei, a tágabb rokonság is afféle eszmei családfőnek tekintette. Házasságkötés, iskolaválasztás, jogi manőverek vagy kórházi elhelyezés mind az ő tanácsával, közreműködésével bonyolódott. Tekintélye attól kezdve vált vitathatatlanná, amikor az öreg szülők eladták-elajándékozták az öreghegyi udvarházat. Egy fennmaradt szerződés-tervezet alapján így lehet rekonstruálni az akciót: a hatalmas telek egy-egy részét József és Márton vették meg, a Feri-lakot Erzsébet és Bittó Béla; Terus és Tilda ajándékba kapta a „nádfedeles” épületet azzal a kikötéssel, hogy Ilona húgukról gondoskodni fognak. Az iraton lévő széljegyzet arra enged következtetni, hogy a három „tőkeerős” vásárlótól az öregek a vételárat valójában nem, vagy csak részletekben kapták meg, megélhetésük

A gyémántlakodalom „ifjú” párja (1939)

anyagi feltételeiről gyermekeik folyamatosan gondoskodtak.

Dédszüleim 1939-ben házasságkötésük 60. évfordulóját is egészségben megünnepelték. A fényképek és a visszaemlékezések tanúsága szerint ezen a gyémántlakodalmon csak a család vett részt, s az sem teljes számban: huszonhat felnőtt és - mutatóba - egy dédunoka volt jelen. A nyolc unoka közül kettő családos volt már ekkor.

Nemsokára férjhez ment Fekete György lánya, a Szibériában született *Fekete Teréz* is. (Ő a második ezen a néven a családi krónikában.) Különös szépségű lány lett belőle. Fél évszázad távolából is emlékszem az első találkozásunkra: magas, karcsú nő siet ragyogó mosollyal a nyári kerten át a kapuhoz a látogatóba érkező rokonok elé, hosszú fekete hajába tűzve egy szál margaréta. Belém, csitri kislányba szinte belém hasított a kívánság: ilyen gyönyörű szeretnék én is lenni, ha nagy leszek! Különösen a szabadon leeresztett haja bűvölt el; akkoriiban a hölgyek frizurája tartóshullámmal, csavarókkal, sütővassal készült, s gyakran még egy vékony háló is óvta, nehogy elfújja a szél.

Terike házassága igazi szerelmi házasság volt, csak - ahogyan ma mondják - bele volt kódolva, hogy nem lesz tartós. Gábor, a férj Balatonfüred egyik legtekintélyesebb református családjából való, Teri koldusszegény, s bár katolikus családja köztiszteletben áll, de az apja a megbízhatatlan, kártyás fekete György, akivel nem lehetett kívánatos rokonságba kerülni. 1942-ben volt az esküvőjük. A délbudai Rózsavölgyben laktak, Gábor banktisztviselő volt, Teri (tanítónői diplomával) szintén hivatalba

járt. Boldogan éltek. Azután behívót kapott a Füreden gazdálkodó kisebbik fiú, és elesett a fronton. Gábort hazarendelték a pesti hivatalból, az öccse helyére kellett állnia. Terike számára megszokhatatlan volt a gazdálkodás, reggelente hosszú matlasszé pongyolában vitte a moslékot a malacoknak. Ő a malacokat nem szívelte, az anyósa őt nem - mindkettőjüket meg lehet érteni.

A háború végével a házasság is véget ért. 1947 tavaszán váltak el; ugyanekkor Antonyina Tyihona is elvált Fekete Györgytől. Évek óta külön laktak már, de amíg az öregek éltek, válásról a családban szó sem eshetett. Ninuska és két

felnőtt gyereke Sopronban kezdte újra az életét. Mivel a hamarosan leereszkedő „vasfüggöny” idején csak határsáv-engedéllyel lehetett odalátogatni, hosszú ideig majdnem külföldi rokonként tartottuk őket számon. Terike nem ment másodszor férjhez, fiatalon halt meg egy rosszul sikerült szívműtét következtében.

1943-ban meghalt Bittó Béla, Erzsébet férje, alig néhány hónap múlva idősebb Fekete Mártont kísérték a temetőbe. Nagyon sokan kísérték, „a község legöregebb polgárának” temetésén, akárcsak az aranylakodalmi ünneplésen, ott volt az egész falu. A méltó végtisztesség-adásban lehetett némi nosztalgia is: 1944 márciusáig a háború már oly sok áldozatot szedett, hogy a 91 évesen, „öregségben” elhunyt pátriárka halála az emberekben a boldog békeidők aranykorát idézte fel. Till Teréz három évvel később halt meg. Csöndes békével ment el, ahogyan élt, csak azt kérte, hogy az ő búcsúztatása is olyan „szép” legyen, mint az uráé. Koszorúknak, gyászhuszárnak nem is volt hiány, de 1947-ben ez a temetés már nem lett társadalmi esemény: torkig volt a világ addigra a temetésekkel.

Fekete Anna 1944 novemberében hunyt el. A paloznaki plébánia anyakönyvében megdöbbenve olvastam a bejegyzést: egy évvel korábban másodszor is férjhez ment. Fölrémlett bennem egy gyerekfüllel elkapott szóbeszéd: megkötöttem ez a házasság, de egy hétig sem tartott. Az új férj, maga is özvegyember, az esküvő után már a mézes-napokban előállt a követeléssel: az Amália villát tessék sürgősen az ő gyereke nevére íratni. Boldogtalan néném összekapolt és többé tudni sem akart a hozo-

mányvadásról. Hivatalosan nem váltak el, de a házasság és a férfi neve tabu volt a családban. (Egyszer rákérdeztem, szemrebbenés nélkül letagadták - amíg az iratok tavaly elő nem kerültek, azt hittem, álmodtam a történetet.) Fekete Anna Kozma Istvánnéként tért vissza a Csokonai utcába, és Kozma Istvánnéként nyugszik első férje mellett a temetőben. Halála előtt kelt végrendeletében kénytelen volt az új nevét használni, de még azt is így írta alá: „P. E-né, korábban Kozma Istvánné”. Az orvosi diagnózis szerint rákban halt meg, valahogy mégis úgy tűnik, a váratlan csalódás után feladta, nem akart tovább élni. 59 éves korában távozott az élők sorából, másodiknak a tíz testvér közül.

III. ÚJRA A FÜRDŐTELEPEN - A FEKETE NŐVÉREK

A megfogyatkozott család a háború utolsó hónapjaait a Tamás hegyen, egy barlangból kialakított óvóhely-félében vészelte át. Nem érte bántódás őket, az üresen hagyott házakat viszont többször kifosztották, s nem is az orosz katonák. Azok Füred felszabadítása után egyszerűen beköltöztek és hosszú időre berendezkedtek az Amália nyaralóban. Nyomukat néhány üszkös padlódeszka - tábortüzet raktak a szobában? - és egy golyólyukasztotta portré őrzi. A családi fáma szerint maga a GPU-főnök lakott nálunk. Nagynénéimmel főzetett magának, az elkészült ételből először nekik és hat éves unokaöcsémnek kellett enni, azután tálaltak (ugyanabból a tálból) a tisztnek. Az illető pontosan megmagyarázta a tennivalóikat, jól beszélt németül. Gyuri bátyánk eközben a szomszédos Szövetkezeti Üdülőben orosz nyelvtudását hasznosította: ott székelt a Vörös Hadsereg főparancsnoksága.

A katonaság távozása és Till Teréz halála után a családi tanács úgy döntött, el kell hagyni az öreghegyi otthont, és a fürdőtelepen kell folytatni az életet. Kozma Istvánné négy hűgára hagyta értékes ingatlanait, föltételül szabva, hogy édesanyjuk „illő eltartásáról” gondoskodjanak. Hagyatéki végrehajtóként Márton testvérüket nevezte meg, akinek az örökösök „minden döntésében megnyugodni tartoznak”, ellenkező esetben elveszítik örökrészüket. A Pálóczi-Horváth ház árából rendbe lehetett hozni a fürdőtelepi házat és a Zsigmond utca felőli részen álló kis épületet. És persze élni is kellett valamiből, Matildnak és Ilonának semmiféle jövedelme nem volt. (A folyamatot Mariska így jellemezte: „Fölteltek egyik házat a másikra”. Néhány év múlva ugyanis a nyári lakot és a nagy kert felét is eladták, az árából fürdőszoba és cserépkályha lett az egykori Zsófi-lakban.)

Újra indult a varroda is: az egyik szobába bekerült a Singer-varrógép, a próbababa, a hármastükrös, és persze hímzőráma minden mennyiségben. Matyinak nem volt más lehetősége, Terus azonban fölmérte, hogy a javítgatásból-hímzésből csordogáló pénz az éhenhaláshoz sem elég, ezért újra postás-kisasszonynak állt. Ötvenhat évesen (!) jelesen levizsgázott mindenféle postai ismeretekből, még távbeszélő-kezelésből is szakvizsgát tett. Tíz év múlva már havi 660 Ft-ot keresett... A fürdőtelepi postahivatalban dolgozott. Főnökei feltétlen megbízhatóságáért szerették, kolléganői meg azért, mert az első szóra átvállalta a szombat-vasárnapi ügyeket, különösen akkor, ha kismama kérte.

Terus és Erzsébet gondosan vezetett - és mindig fillérré pontos! - háztartási könyvei ebből az időből tanulságos olvasmányok. Szórakozatóak is, hiszen

az egyes tételekből, a kiadások rangsorolásából a „könyvelők” jelleme is kiolvasható. Elszomorító viszont látni, milyen krajcáros gondok között éltek. A megkuporgatott fillérekből mégis tudtak pl. karácsonyt ünnepelni, örömet szerezni, sőt, segíteni a náluk is szegényebekben. A Fekete nővéreknek volt tartása az öregségükre rájuk köszöntő nyomorúságos körülmények közepette is.

Kozma Istvánnénak a 30-as években még biztos jövedelemforrást jelentett a szobakiadás. Évről évre visszatérő

Testvérek találkozója Balatonfüreden (1956)

vendégei hetekre, nem ritkán egész nyárra bérelték az Amáliát. Amíg ők élvezték a nyári Balatonfüredet, a háziasszony kiköltözött a kis nyári lakba, s zavartalanul élte a maga életét. A háború utáni vendégek rövid időre jöttek, kevés pénzzel és kisebb igényekkel, a négy nővérnek pedig nem nagyon volt hová félrehúzódnia. Segítettek magukon: a hatalmas padlástérben berendeztek egy szobát, s amelyiküknek nyaraló vendége volt, oda vonult föl. (A kiadásért kapott pénz mindig annak járt, aki a kényelmét-szobáját föláldozta.) Hadd tegyem hozzá: akkoriban a padlást épp oly gondosan takarították, mint a szobákat, a kövezett padlatot többször is fölmosták egy évben. Diáklányként én is aludtam néhányszor odafönn - kifejezetten „jó buli” volt.

1956 szeptemberében még egyszer összegyűlt a nyolc testvér. Nem volt semmiféle kerek évforduló, egyszerűen csak látni akarták egymást. Eljött Mariska az Alföldről, Józsi Vácról és Marci Budapestről. Gyuri, a család fekete báránya Pápáról érkezett, akkoriban ott élt a MÉH Vállalat járási igazgatójaként. Gyuri bácsié volt a fényképezőgép is, amellyel az uzsonnaasztal körül ülő társaságot megörökítettem. Majdnem mindenkit: Ilona hiányzik a képről, ő éppen szüretelni volt valahol. Bennem így élnek máig: a fáradt-komoly Józsi bácsi, a szigorú-komoly Marci, a mindig nyüzsgő Gyuri - Tilda néném, a távolságtartó, Erzsébet, a nevetős, Terus, a szelid-halkszavú, és nagyanyám, a kis vaksi Mariska. (Akkoriban már Jenából szereztük be neki a húsz-egynehány dioptriás, speciális szemüveget. Csodálatra méltó módon tudta titkolni, hogy alig lát: óvatosan jött-ment, finom mozdulatokkal nyúlt mindenhez, tizedannyi poharat nem tört, mint kétbalkezes unokái. Csak véletlenül lepleződött le néha, például amikor sültet szeletelt a konyhában, s nem látta, hogy a macska a szeleteléssel egy ritmusban lopkodja el előle a húst.)

A 60-as évek végére egyedül maradt Terus a Csokonai utcai házban. 1958-ban elment Matild, 1967-ben Erzsébet, Ilona 1969-ben követte őket. A szomorú sort Márton kezdte, 1958 tavaszán a Széher úti Ferences Kórházban halt meg, de őt is Füreden temették. A Fekete család előrelátó volt: az öregek halálakor hat sírhelyet vettek meg a katolikus temetőben, szülők és testvérek egymás mellé kerülhettek végső nyugalomra. A családi sírkertet és a közös síremléket Erzsébet tervezte és csináltatta meg korábban; a régi otthon, a Pálóczi-Horváth ház vörös

mészke kerítésoszlopait használták fel hozzá. Ilona halála után úgy tűnt, Terus sem késlekedik sokáig. Súlyos gyomorvérzéssel került a veszprémi kórházba, fölépülése valóban csodával volt határos. Akkor a 91 éves Mariska, akinek még fölemelt hangját sem hallotta addig senki, ellentmondást nem tűrően közölte: „hazamegy” Füredre, hátra lévő idejét „otthon”, a húga társaságában kívánja eltölteni. A költözésnek nem volt akadálya, lányai is nyugdíjban voltak már. Három évet tölthettek még együtt Terus 1972-ben bekövetkezett haláláig.

A két legidősebb Fekete testvér élt legtovább, Mária is, József is 1974-ben hunyt el. Fekete György haláláról az újságok botrány-krónikájából értesült a család. Féltékenységi rohamában öngyilkos lett - második felesége vagy negyven évvel volt fiatalabb nála.

* * *

Kétszer ötven év családtörténetének végéhez érkeztem. Most döbbenek rá, hogy száz év történetében csak két generáció története fért bele: csak az ő életük kötődött maradéktalanul Balatonfüredhez. A család mára szétszóródott. Mi, dédunokák, halottak napja táján általában egyszerre viszik föl virágainkat tizennégy sírhoz a temetőbe. Ezzel az írással egy koszorút szeretnék letenni a Fekete család emlékezetére.

A Fekete-család síremléke a balatonfüredi temetőben